

УДК 811.161.2'282.2

Н. П. Русаченко

ORCID: 0000-0002-0354-2900

Т. В. Соколовська

ORCID: 0000-0001-8386-109X

ТЕРЕХІВСЬКА ГОВІРКА В КОНТЕКСТІ ДІАЛЕКТНОГО КОНТИНУУМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті на основі лінгвістичного аналізу схарактеризовано діалектні особливості терехівської говірки поліського наріччя української мови, що зумовлено актуалізацією вивчення окремих мікроареалів діалектного простору. Джерельну базу дослідження становить фактичний матеріал, зібраний польовим методом у 4 населених пунктах Чернігівської області: Терехівці, Малинівці, Товстолісі, Стасах. Установлено основні геоісторичні дані сіл, підпорядкованих Терехівській сільській громаді, що пояснюють особливості формування вокалічної та консонантної систем говірки, словозмінних парадигм. Виявлено, що терехівська говірка має багато діалектних ознак, властивих для перехідних говорів поліського наріччя української мови. Відчутно вираженим є вплив білоруської й російської мов. Крім того, говірки цієї зони, як і більшість говірок поліського ареалу, зберігають цілу низку архаїчних рис.

Ключові слова: діалектне середовище, поліське наріччя, говірка, вокалізм, консонантизм, словозмінна парадигма.

DOI 10.34079/2226-3055-2021-14-25-261-268

Постановка проблеми. Українська діалектологія стрімко збагачується значною кількістю нових ґрунтовних досліджень як в описовому, так і в історичному аспектах. Змінюються принципи вивчення діалектного матеріалу. Якщо раніше досліджувалися діалектні явища на різних мовних рівнях і у протиставленні з літературною мовою, то останнім часом вектор спрямовано на вивчення мовної практики реальних діалектоносіїв у часі й просторі. Це зумовлено, значною мірою, усвідомленням того, що найбільше національного й самобутнього сховано саме в діалектному мовленні.

Актуальність дослідження. Незважаючи на достатню кількість опрацьованого діалектологами матеріалу, ґрунтовне осмислення й систематизацію його, актуальним залишається дослідження мікроареалів українського говіркового масиву. До сьогодні немає цілісного аналізу особливостей терехівської говірки як складової частини поліського наріччя української мови. Ця область відрізняється строкатістю національного складу, що зумовлює інтенсивні етнічні контакти та створює передумови для вивчення міжмовних та міждіалектних взаємовпливів. Актуальність теми обумовлена не лише посиленою увагою до мікроареалів діалектного континууму, але й необхідністю збирання, систематизації та детального опису нового діалектного матеріалу.

Метою роботи є дослідження фонетичних та морфологічних ознак терехівської говірки східнополіського говору української мови. Для реалізації мети поставлено такі завдання: дослідити основні геоісторичні дані сіл, підпорядкованих Терехівській сільській громаді; виявити й схарактеризувати специфіку звукової системи говірки, особливості іменної та дієслівної парадигм; визначити регулярність, системність

і стійкість характерних ознак; з'ясувати ступінь збереження діалектних особливостей у мовленні різних вікових груп.

Джерельну базу дослідження становить фактичний матеріал, зібраний польовим методом у 4 населених пунктах Чернігівської області, підпорядкованих Терехівській сільській громаді: Терехівці, Малинівці, Товстолісі, Стасах. Усі інформанти – корінні мешканці, які розмовляють місцевою говіркою, народились або здавна живуть у досліджуваних населених пунктах і які довго не перебували поза своїм говірковим оточенням. З метою відбиття динаміки мовних змін у системі говірки нашими респондентами були представники різних вікових груп.

Аналіз досліджень із теми статті. Північноукраїнські говори, розміщені на межі трьох східнослов'янських етносів, досліджували як у плані лінгвогеографічного поділу (В. Ганцов, Н. Дейниченко, М. Дурново, І. Зілінський, Ю. Карський, В. Куриленко, К. Михальчук, Ю. Шевельов та ін.), так і з точки зору синхронічного й діахронічного аналізу мовних підсистем (Г. Аркушин, П. Бузук, Г. Гримашевич, П. Гриценко, Л. Дорошенко, Ю. Карський, В. Курашкевич, І. Матвіяс, В. Мойсієнко, Т. Назарова, В. Німчук, Г. Півторак, Є. Тимченко та ін.).

Діалектологічний опис окремих говірок поліського наріччя теж має свою історію, а також значний доробок, репрезентований лексикографічними виданнями, типологічними описами, розвідками окремого мовного рівня говірки, які Т. Громко кваліфікує як моноговіркові дескрипції (Громко, 2020, с. 73). Відмінності в середині окремих груп поліських говорів досліджували Г. Воронич, Л. Дика, М. Никончук, Л. Рябець, Ю. Бідношия та ін. Авторами моноговіркових описів Чернігівщини в різні часи стали Ю. Виноградський, Т. Крейтор, П. Лисенко, Т. Малишко. Прикладом моноговіркової дескрипції, без сумніву, є праця О. Курило «Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки с. Хоробричі», видана 1924 року, у якій подано унікальну за своєю повнотою та точністю характеристику говірки села крайньої півночі України – села Хоробричі Чернігівської області (Курило, 1924).

Виклад основного матеріалу. Село Терехівка, мовлення діалектоносіїв якого стало об'єктом нашого аналізу, було засновано в першій половині XVII ст. Легенди говорять, що першими поселенцями в цій місцевості були козаки Терехи, яким вдалося втекти з полону, але вони залишилися в кайданах (звідси й найпопулярніше прізвище в селі – Койдан). До першопоселенців пізніше приєдналися козельчани (жителі Козельця), що надалі вплинуло на формування місцевої говірки. До цього часу належить і заснування Малинівки, жителі якої також були нашими респондентами. На чотири роки раніше, 1634 року, було засноване село Товстолісі. У другій половині того ж століття з'явилося й найпівнічніше село, що підпорядковується Терехівській сільській громаді, – Стаси.

Поліський мовний масив складався поступово на ґрунті протослов'янських та слов'янських культур із домішками західних середньоевропейських і північних балтських впливів (Мойсієнко, 2006, с. 22). «Основою майбутніх поліських говірок став діалект деревлян та дреговичів, можливо, сіверян та дулібів (волинян)». Участь полян у формуванні північноукраїнського наріччя В. Мойсієнко вважає дискусійним (Мойсієнко, 2016, с. 260).

Відчутні зміни в економічному та культурному розвитку досліджуваного регіону відбувалася в часи Монголо-татарської навали в XIII–XIV ст. Якщо після руйнувань, які приніс на ці землі хан Батий, залишилися вцілілими поселення, які знаходились неподалік від територій, які є центром нашого дослідження, то цілком вірогідно, що переселенці з більш ранніх поселень могли не тільки зберегти, але й передати найістотніші мовні особливості цього ареалу.

За часів панування Великого Литовського князівства в XIV–XVI ст. Полісся зберігало своєрідну мовну ідентичність. «Поліський різновид літературно-писемної мови проявився найвиразніше в непростій тогочасній мовній ситуації, коли вироблявся стандарт мови двору Великого князівства Литовського. Через це власне поліські розмовні елементи почали час від часу з'являтися на сторінках стародруків галичан з подолянами, і полочан з вітебчанами» (Мойсієнко, 2016, с. 30).

Після Деулинського перемир'я 1618 року Чернігівщина на 36 років відійшла до Польщі. Активна асимілятивна політика Речі Посполитої зазнала сильного спротиву місцевого населення, і хоча лексичні запозичення з польської мови фіксуються в діалектній системі поліського наріччя, проте значного впливу на фонетичну та граматичну системи польська мова не залишила.

У XVII–XVIII ст. при козацькому адміністративно-територіальному устрої села Терехівка, Малинівка, Товстоліс, Стаси входили до складу Білоусівської сотні Чернігівського полку, про що знаходимо запис у Ревізії Чернігівського полку 1732 року:

- ТЕРЕХОВКА, деревня – 14+1 (козацьких дворів)

- ТОВСТОЛґСґ, деревня – 15 + 5 (козацьких дворів) та 1 (посполітий двір)
(Ситий та Горобець, упоряд. 2014, с. 54).

1782 р. старий поділ Гетьманщини на полки й сотні було скасовано, цього ж року села опинилися у складі Халявинської волості Чернігівського повіту. Із середини XVIII ст. після переселення росіян на територію Чернігівщини посилюється вплив російської мови на формування говірки.

До складу національної меншості Чернігівського повіту входили євреї, поляки, німці та роми за даними Перепису населення 1897 року (Мовний склад повітів, 1897). Така національна і мовна різноманітність, безумовно, вплинула на формування діалектних особливостей населених пунктів, які ми досліджуємо.

За часів СРСР унаслідок асимілятивної політики влади був розпочатий процес міжетнічної інтеграції, особливо помітної між Українською, Білоруською республіками та Російською федерацією, наслідком чого стала поява значної кількості міжнаціональних шлюбів. Діти, які народилися в таких шлюбах, мали перервати етнічну лінію одного з батьків і обрати свою національність і мову.

Діалектні відмінності терехівської говірки виявляються на всіх структурних рівнях. Вони багатопланові як за своїм значенням, так і за функціональним навантаженням та зумовлені різноманітними мовними й позамовними чинниками, серед яких стійкість і стабільність східнополіської діалектної системи, слабкий вплив літературної мови в різні історичні етапи формування діалектних особливостей, близькі міжмовні та міжкультурні контакти з білоруськими й російськими говірками.

Діалектні відмінності, що стосуються самої системи місцевого діалекту, самих його основ простежуються насамперед у фонетиці, оскільки відбивають не тільки сучасні міжкультурні та міжмовні зв'язки, а й архаїчні мовноісторичні процеси, реліктові мовні ознаки.

На рівні вокалізму найбільш помітним явищем у досліджуваній говірці є «акання» недисимілятивного типу – один із проявів білоруських впливів на східнополіський говір. Характер цього фонетичного явища в східнополіському говорі вагомо відрізняється від білоруського «акання». Насамперед тим, що не кожний ненаголошений звук [o] підлягає заміні. Зазвичай, звук зберігається після наголошених складів: *нашого, садбчок*. Голосний не підлягає заміні, якщо він стоїть у відкритому кінці слова, наприклад: *бат'ко, т'їело, стало*. У решті випадків у мовленні терехівських діалектоносців

послідовно відбувається повна заміна о на а в ненаголошених складах: *каромісло, салавේйка, вада́, каха́н'е, ма́йя, а́д'ін, пал'іва́ла, малада́я* та ін.

Помітною фонетичною особливістю східнополіського говору, у цілому, і терехівської говірки, зокрема, є дифтонги. У говірковому мовленні переважно трапляється дифтонг [іе], що є генетичним рефлексом давньої фонемі /*ē/ у новозакритих наголошених складах та давньої фонемі /*ě/ у позиції під наголосом. У терехівській говірці, як і у лівобережнополіському говорі, дифтонг [іе] виступає під наголосом: *гар'іелачка, хл'ієб, п'ієсня, д'ієвчина, в'ієчер, п'ієч, хм'ієл'у, с'ієно, д'ієд, д'ієло, б'ієл'ен'к'іі, с'ієрий, св'ієт'іт, с'ієм* та ін.

Ще один характерний для східнополіського діалекту дифтонг [уо], що з'являється на місці наголошеного монофтонга [о] (етимологічного /*ō/) у нових закритих складах, трапляється в мовленні не так часто, як згаданий раніше: *ставуб́очку, галавубо́й, паду́брана, буо́л'ш*. Подібна вимова збереглася переважно в людей старшого покоління. Це також зумовлено і тим, що кількість позицій, у яких може виступати [уо], обмежена на відміну від можливих позицій для вживання [іе].

Свого часу відомий мовознавець В. Ганцов говорив про те, що [уо] та [іе] – «прості голосні фонемі, котрі відрізняються від інших голосних фонем тим, що не мають сталого незмінного артикуляційного укладу, що б міг характеризувати однаково всі моменти в артикуляції цих звуків, а характеризуються рядом фізіологічно неоднакових моментів, що викликають і відповідне мінливе акустичне вражіння, ніби-то від звуків, що починаються з [у] або [і], а кінчаються [о] або [е]» (Ганцов, 1923, с. 121).

Однією з найтиповіших рис діалектоносіїв різних вікових груп є перехрещення звукових полів /і/ та /и/, що є типологічною особливістю поліського наріччя і може бути наслідком спорадичного змішування дієзного *і та недієзного *у під час формування новоутвореного [и]: *зуб'і, мат'і, карз'ін'і, рушн'ічок, з'імá, найм'іч'ка, на кал'ін'і, хвал'іл'іс'а, л'уб'іл'і, купл'ал'і, в'ійду, ішл'і, в'і, м'і, туд'і* та ін.

Засвідчується в говірці перехрещення звукових полів /і/ та /е/: *сп'евáла, при́б'ежу́, ад'э́нуца, йéзд'іл'і, забол'евáйе*.

Континуантом давнього /*ę/ у ненаголошених складах у терехівській говірці виступає [е] з наближенням до [і] з пом'якшеним попереднім приголосним: *д'ес'ет, ход'ет, нос'ет*.

Голосні [о], [е] в нових закритих складах зберігаються: *кóн', нóч, вóз*.

У мовленні людей похилого віку трапляється зрідка «якання» – ще одна характерна ознака, сформована під впливом білоруської мови: *з'амл'á, в'асна́, на с'н'агу́*.

У системі консонантизму найпослідовніше в говірці представлена диспалаталізація [ц'], яка в історії мови припадає на XVI ст. Процес проходив майже синхронно в українській та білоруських мовах, тому стверджувати, що диспалаталізація [ц'] у лівобережнополіському говорі відбулася під впливом білоруської мови не можна (Мойсієнко, 2016, с. 48–49). Проаналізований нами матеріал дає можливість стверджувати, що ствердіння [ц'] властиве всім жителям від наймолодших мешканців до найстарших: *в карóбци, хлóтци, хлóп'ец, маладе́ц, м'іес'ац, ма́мци, нап'і́ца, па́д'іе'і́ца, гне́ца, жу́рица, наб'і́ва́йеца, позбира́йуца, кáйеца, запечáл'і́ца* та ін.

Ствердіння [р'] до сьогодні є однією з головних ознак поліського наріччя. Під час аналізу матеріалу з'ясовано, що для говірки сіл, підпорядкованих Терехівській сільській громаді, така особливість збереглася переважно в мовленні старшого покоління: *снара́д, гаспóдара, застрáло, гаревáл'і, встр'э́т'іт*. Найвірогідніше, диспалаталізація р' (як, зрештою, шиплячих та ц') у поліських говірках відбулася під балтським впливом (Мойсієнко, 2016, с. 42).

Помітною ознакою говірки виявилось збереження релікта давньої м'якості [ч'] у мовленні респондентів: *плáч', жéноч'ки, хаз'áйеч'ка, ч'і, хоч', адч'ен'іс'а*. Засвідчена також паралельна вимова твердого [ч], що є діалектною особливістю східнополіського говору: *ставóчок, садóчок, хлопчуки, рушничкі, вчівс'а, плáче*.

Із шиплячими приголосними також пов'язана ще одна особливість говірки – «шокання». У мовленні старшого покоління ще можна помітити чітку вимову [шч]: *шче, шчезáйет, нáшчо, напрашчáвс'а*. Молоде покоління послідовно вживає консонант [ш]: *шо, шоб, шос'*.

У терехівській говірці є палаталізована, нетипова для української мови, реалізація фонем /г, к, х/ перед голосним переднього ряду: *кн'іг'і, намаг'і, нóгі, рушник'і, у рук'і, у кожух'і, в'ілк'і*. Рефлекси [гі, кі, хі], відповідають давнім сполукам [гы, кы, хы] і є типовими також для білоруської та російської мов.

Українські діалектологи відзначали «дзекання» на місці [д], яке з'являється в поліському наріччі під впливом білоруської мови. Така особливість непослідовно виявляється і в терехівській говірці: *дз'áкувала, дз'ім'á*.

Під час дослідження виявлено випадки вживання діалектоносіями похилого віку протетичних приголосних [й] і [в]: *йон, з вач'іей, варóл*.

На рівні морфології найбільшу кількість діалектних особливостей засвідчує іменна словозміна.

Серед найхарактерніших особливостей говірки засвідчені такі:

– в іменниках першої відміни в Дав. і Місц. відм. однини, а також в іменниках другої відміни в Місц. відм. зберігається флексія **-іє**: *на кан'іє, на памóст'іє, у сел'іє, у хáт'іє, на вод'іє, в нóл'іє*. Дифтонги представлені й в займенникових формах: *таб'іє, мн'іє, сабіє*;

– в іменниках першої відміни одн. та займенниках в Ор. відм. послідовно представлена флексія **-ой**: *в'ербóй, галавуóй, душóй, касóй, за мнóй, табóй* та ін.;

– в іменниках першої відміни множини жіночого роду в Наз. відм. мн. зафіксована флексія **-е** з м'яким приголосним перед ним: *св'ін'е, зéмл'е*;

– в іменниках другої відміни середнього роду в Н. відм. одн. представлено давнє закінчення **-е** з м'яким приголосним перед ним без подовження: *káхан'е, плáкан'е, заклáдан'е, шчáст'е, знат'é*;

– в іменниках другої відміни однини в Дав. відм. одн. фіксується флексія **-у** (форми з **-ові** відсутні): *брáту, сáду, злод'éйу, ставуóчку, з'емл'еку, т'іелу*;

– поодиноким прикладом в Род. відм. одн. іменника I відміни представлена давня флексія **-і**: *в'ерб'і*;

– в іменниках другої відміни в Род. відм. мн. виступає флексія **-іей**: *кóн'іей, вач'іей*;

– наявність нестягнених форм прикметників жін та сер. роду одн. та Наз. відм. мн.: *кам'яан'істáйа, лóвкайа, н'енав'існа́я, салдáтско́йе, коза́цко́йе; бага́тти́е, скупова́тти́е, кра́шч'і́е, величез́нийе, ста́рийе*.

– короткі форми прикметників чоловічого роду: *сл'ін, смут'он, вес'ол*.

Виявляються діалектні особливості й в дієслівних формах. Зокрема:

– переважають інфінітивні форми **-т'**: *наб'і́т', н'ерейéхат' брат', пак'ідáт', паслу́шат', спевáт', кас'і́т', пак'ідáт', плизáт'* та ін.

– дієслова першої та другої дієвідміни в 3 особі одн. та мн. теперішнього часу мають паралельні форми на **-т'** та **-т**: *стáйет', бубан'і́т' кажут'; шчезáйет, свéт'і́т, встрéт'і́т, отступáйут*.

– у 1 особі мн. у дієсловах майбутнього та теперішнього часів виступає особова флексія **-м**: *да́йед'ем, рóб'і́м, зна́йем, нес'é́м, наступáймо́м*;

– зворотна частка -с'а в дієсловах стоїть у постпозиції (форми із с' не трапляються навіть після голосних): *разнуст'ілас'а, уп'іралас'а, бівс'а, м'ірівс'а, с'м'ійівс'а, перехавівс'а, називівс'а, вернус'а*;

– спорадично вживається [ж] відповідно до *dj у формах 1 особи одн. дієслів теперішнього часу: *дахóжу, важу́, хажу́*;

– засвідчені форми давноминулого часу: *була з вам'і с'іедала, зраб'ілі бул'і, йа була й дала, але не змагла*.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результати дослідження свідчать про те, що терехівська говірка має багато діалектних ознак, властивих для перехідних говірок поліського наріччя української мови, та містить чимало спільних рис із білоруською, меншою мірою – з російською мовами. Крім того, говірки цієї зони, як і більшість говірок поліського ареалу, зберігають цілу низку архаїчних рис. Уплив літературної мови відчутний у значній кількості варіативних форм, представлених в іменній та дієслівній парадигмах. Мова різновікових груп респондентів щодо використання діалектизмів відрізняється. Активними носіями місцевої говірки є старше покоління терехівчан.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні східнополіської ендемічної лексики, фразеологічних одиниць, словотвірної та синтаксичної систем терехівської говірки.

Бібліографічний список

- Ганцов, В. М., 1923. Характеристика поліських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку. *Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук*, [онлайн] II–III, с. 116–144. Доступно : <https://chtyvo.org.ua/authors/Hantsov_Vsevolod/Kharakterystyka_poliskykh_dyftonhiv_i_shliakhy_ikh_fonetychnoho_rozvytku/> [Дата звернення 28 жовтня 2021].
- Громко, Т. В., 2020. Розвиток та внормування моноговіркових дескрипцій в українському мовознавстві (друга половина ХХ ст.). *Мовознавчий вісник*, 28, с. 73–83. DOI : 10.31651/2226-4388-2020-28-73-83
- Курило, О. Б., 1924. *Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки села Хоробричів: давніше Городнянського повіту, тепер Сосновської округи на Чернігівщині*. [онлайн] Київ : Друкарня ВУАН. Доступно за : <<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=11080>> [Дата звернення 30 жовтня 2021].
- Мовний склад повітів, 1897. *Datatowel.in.ua : демографія, економіка, електоральна географія України*. [онлайн] Доступно за : <<https://datatowel.in.ua/pop-composition/language-counties-1897>> [Дата звернення 30 жовтня 2021].
- Мойсієнко, В. М., 2006. *Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.* Житомир : Видництво ЖДУ ім. І. Франка.
- Мойсієнко, В. М., 2016. *Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя*. Київ : Академія.
- Ситий, І. та Горобець, С., 2014. *Ревізія Чернігівського полку 1732 року*. Чернігів : Видавець Лозовий В. М.

References

- Hantsov, V. M., 1923. *Kharakterystyka poliskykh dyftonhiv i shliakhy yikh fonetychnoho rozvytku* [Characteristics of Polissya diphthongs and ways of their phonetic development]. *Notes of the Historical and Philological Department of the Ukrainian*

- Academy of Sciences*, [online] II–III, pp. 116–144. Available at : <https://chtyvo.org.ua/authors/Hantsov_Vsevolod/Kharakterystyka_poliskykh_dyfton_hiv_i_shliakhy_ikh_fonetychnoho_rozvytku/> [Accessed 28 October 2021]. (in Ukrainian).
- Hromko, T. V., 2020. Rozvytok ta vnormuvannia monohovirkovykh deskryptsii v ukrainskomu movoznavstvi (druha polovyna XX st.). [Development and normalization of monophonic descriptions in Ukrainian linguistics (second half of the twentieth century)]. *Linguistic Bulletin*, 28, pp. 73–83. DOI : 10.31651/2226-4388-2020-28-73-83 (in Ukrainian).
- Kurylo, O. B., 1924. *Fonetychni ta deiaki morfolohichni osoblyvosti hovirky sela Khorobrychiv : davnishe Horodnianskoho povitu, teper Sosnovskoi okruhy na Chernihivshchyni* [Phonetic and some morphological features of the Khorobrychiv village subdialect : earlier Horodnia district, now Sosnowiec district in Chernihiv region]. [online] Kyiv: Print. BUNA. Available at : <<https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=11080>> [Accessed 30 October 2021]. (in Ukrainian).
- Moisiienko, V. M., 2006. *Fonetychna systema ukrainskykh poliskykh hovoriv u XVI–XVII st.* [Phonetic system of Ukrainian Polissya subdialects in the XVI–XVII centuries]. Zhytomyr : Edition I. Franko ZhNU. (in Ukrainian).
- Moisiienko, V. M., 2016. *Istorychna dialektolohiia ukrainskoi movy. Pivnichne (poliske) narichchia* [Historical dialectology of the Ukrainian language. Northern (Polissya) dialect]. Kyiv : Academy. (in Ukrainian).
- Movnyi sklad povitiv [The language composition of the districts], 1897. *Datatowel.in.ua : demohrafiia, ekonomika, elektoralna heohrafiia Ukrainy*. [online] Available at : <<https://datatowel.in.ua/pop-composition/language-counties-1897>> [Accessed 30 October 2021]. (in Ukrainian).
- Sytyi, I. and Horobets, S., 2014. *Reviziia Chernihivskoho polku 1732 roku* [Revision of the Chernihiv Regiment in 1732], 2014. Chernihiv : Publisher Lozovy V. M. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 31.10.2021.

N. Rusachenko

T. Sokolovska

TEREKHIV SUB-DIALECT IN THE CONTEXT OF THE DIALECT CONTINUUM OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

In the article, on the basis of linguistic analysis, the dialect features of the Terekhiv sub-dialect of the Polissya dialect of the Ukrainian language are investigated, which is due to the actualization of the study of separate microareals of the dialect space. Today, dialectical discourse is perceived not as a deviation from the literary norm, but as another, equal form of the national language with significant linguistic and communicative potential.

Polissya is characterized by a diverse ethnic composition, which makes this region, an area of multilateral intensive ethnic contacts, and creates the preconditions for the study of interlingual and interdialectal interactions. The source of the study is the actual material collected in 4 localities: Terekhivtsi, Malynivtsi, Tovstolis, Stasy.

The main geohistorical data of the villages subordinated to the Terekhiv rural community are established, which explain the peculiarities of the formation of vocal and consonant systems of speech, word-changing paradigms. It was found that the speech of dialect speakers was formed under the influence of the languages of countries that played a significant role in the history of Chernihiv: the Grand Duchy of Lithuania, Russia, Belarus.

Phonetic and morphological features of speech as a separate microareal of dialect space are revealed and characterized. Dialectal differences proved to be multifaceted, both in their meaning and in their functional yield. At the level of vocalism and consonantism, the most notable phenomena are “akanya” (karomyslo, ad'in, stayat); “dzekannya” (dz'akuvalá, dzadz'ko) the presence of the diphthong ie (d'evchini, b'iel'en'k'iy, hm'iel'u); crossing of sound fields / i / and / y / (vkral'i, sakol'ik, z'imu); preservation of the relic of ancient softness [h'] (chi, khoch', vódoch'k'i); getting harder [ts'] (khlóptsy, vyétsa, zhýrytsa). Among the morphological features the most characteristic are the ancient ending -e and the absence of elongation in the nouns of the second declension of the middle gender (káhane, plákan'e), short forms of masculine adjectives in N. v. (sl'ip, smut'ón, ves'ól), unstressed forms of adjectives of the middle gender (saldatskóye, bahátóye), forms of the past tense (býla z vám'i s'edalá).

It has been established that the Terekhiv sub-dialect has many dialectal features that are common of the transitional dialects of the Ukrainian language Polissya dialect. Significantly expressed is the influence of the Belarusian and Russian languages. In addition, the sub-dialects of this region, like most sub-dialects of the Polissya area, retain a number of archaic features.

Key words: *dialect environment, Polissya dialect, sub-dialect, vocalism, consonantism, word-changing paradigm.*